

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Etnografická studie komunity Svědků

Jehovových z Plzně - Lochotína

Barbora Vladyková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Etnografická studie komunity Svědků

Jehovových z Plzně - Lochotín

Barbora Vladyková

Vedoucí práce:

Mgr. Tomáš Hirt, Ph. D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Tomáši Hirtovi, Ph.D. za odborné vedení, podnětné rady a doporučení. Dále děkuji všem svým respondentům a také rodině a příteli za podporu a trpělivost.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	2
3	METODOLOGIE	3
3.1.	Rozhovory	3
3.2.	Respondenti.....	4
3.3.	Analýza materiálů	4
3.4.	Zúčastněné pozorování	4
4	PŘEDPOKLADY	5
5	SVĚDCI JEHOVOVI	6
6	SOCIÁLNÍ ORGANIZACE, INTERAKCE A HIERARCHIE	8
6.1.	Teorie	8
6.2.	Zjištění	12
7	JAZYK.....	16
7.1.	Teorie	16
7.2.	Zjištění	17
8	GENDER	19
8.1.	Teorie	19

8.2.	Zjištění	22
9	MANŽELSTVÍ A RODINA.....	25
9.1.	Teorie	25
9.2.	Zjištění	26
10	SOCIÁLNÍ KONTROLA.....	29
10.1.	Teorie	29
10.2.	Zjištění	31
11	ZÍSKÁVÁNÍ NOVÝCH ČLENŮ	34
11.1.	Teorie	34
11.2.	Zjištění	35
12	RITUALIZACE	36
12.1.	Teorie	36
12.2.	Zjištění	37
13	ZÁVĚR	39
14	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	42
14.1.	Literatura.....	42
14.2.	Prameny	44
15	RESUMÉ	45

1 ÚVOD

V poslední době se objevuje mnoho prací na téma alternativních náboženství, kultů a sekt. Většinou jsou tyto práce spíše přehledové zabývající se věroukou dané skupiny jako takovou a až na různé skandální praktiky či kuriozity nereflektují reálný život stoupenců. Cílem této práce je alespoň nahlédnout do jejich života. Pro dosažení tohoto cíle jsem zvolila uskutečnění etnografické studie konkrétní komunity Svědků Jehovových. Jedná se o komunitu z Plzně, konkrétně z čtvrti Lochotín. Přestože se v Plzni nacházejí další komunity stoupenců této víry, nebudu se jimi v této práci zabývat. Na život Svědků Jehovových a chod jejich komunity se budu dívat skrze následující témata: Sociální organizace, interakce a hierarchie v komunitě, Jazyk, Gender, Manželství a rodina, Sociální kontrola, Získávání nových členů a Ritualizace.

Tento výzkum by mohl sloužit jako pilotní studie a předvýzkum pro hloubkový terénní výzkum. Hlavním zdrojem dat pro mou práci byly polostrukturované rozhovory, uvědomuji si riziko, že informace od respondentů mohou být zkreslené a přizpůsobené spíše normativní stránce jejich víry než skutečné praxi. Nicméně jsem se snažila toto riziko eliminovat vhodně položenými otázkami. Dále jsem si vědoma toho, že témata, která sleduji, nejdou příliš do hloubky. Pro hlubší zpracování konkrétního jevu bych potřebovala mnohem více času, proto je tato práce spíše etnografickou sondou do života členů církve Svědků Jehovových. Pro uskutečnění svého cíle jsem vybrala určité teorie a koncepty, skrze které interpretuji chování a jednání stoupenců této církve a chod celé komunity.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Jak jsem již uvedla v úvodu, pro výzkum konkrétní komunity Svědků Jehovových jsem si vybrala sedm oblastí, skrze které se pokusím tuto komunitu popsat a interpretovat. V kapitole nazvané Sociální organizace, interakce a hierarchie používám koncepty Šanderové pro sociální strukturu a nerovnost, pojem komunita definovaný G. P. Greenem a Annou Haines, typologii Ernsta Troeltsche, principy sociální mobility předestřené Tomášem Katrňákem a teorie Maxe Webera. Další kapitola se věnuje jazyku, a to především jako nástroji pro tvorbu identity svědků a odlišení se od vnějšího světa, v ní vycházím z etnolingvistické teorie identity H. Gilese. V kapitole genderu, jsem se zaměřila především na genderové rozdíly v kontextu křesťanského náboženství a vycházím z faktu, který předestřela Bowie, že pohlaví je klíčovým činitelem v sociálních procesech a strukturách. Na rozdíly mezi muži a ženami se dívám optikou teorie Sherry Ortner o spojování žen s přírodou a mužů s kulturou, kterou používají i jiní autoři. Dále využívám teorie Jany Opočenské, Kate Millett, Maxe Webera a dalších autorů. V následující kapitole se zaměřím na instituci manželství, strategie při výběru partnera a vztahy v rodině. V další kapitole se zabývám principy sociální kontroly. Nezbytnou součástí sociální kontroly, kterou nesmím opomenout, jsou sankce používané při nedodržení pravidel komunity. V této kapitole využívám převážně teorie a koncepty Jean-Marie Abgralla a Maxe Webera. Teorii Jean-Marie Abgralla využívám také v kapitole Získávání nových členů, kde se kromě tohoto procesu zabývám následnou změnou jejich identity a asimilací. Poslední kapitola je věnovaná ritualizaci, sleduji převážně přechodové rituály, na něž se dívám skrze koncepty Victora Turnera a Arnolda van Gennepa.

3 METODOLOGIE

Pro etnografickou studii komunity Svědků Jehovových nebylo možné použít klasický stacionární terénní výzkum, protože členové komunity nebydlí společně na jednom místě. Pro sběr dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory s členy komunity, zúčastněné pozorování na shromážděních a analýzu vytyčených témat v tištěných i elektronických materiálech.

3.1. Rozhovory

Rozhovory, které jsem vedla, byly polostrukturované a spadaly do sedmi oblastí korespondujících se sedmi vybranými tématy. Před započítáním rozhovorů jsem respondentům odhalila svou identitu studentky sociální a kulturní antropologie píšící bakalářskou práci. Rozhovor byl rozdělen do dvou částí, v první části jsem se zaměřila na sféru veřejnou, kdy jsem se ptala po záležitostech týkajících se přímo komunity a ve druhé části, cílené na sféru soukromou jsem pokládala otázky na respondentovo soukromí, jeho vztahy v rodině a vztahy s okolním světem. Pomocí otázek týkajících se sféry veřejné, jsem zjišťovala, kdo má na starosti vedení komunity a jaká má práva a povinnosti. Kdo rozhoduje o finanční stránce a vylučování a přijímání nových členů a jaká jsou s tím spojená pravidla. Dále mě zajímalo, jak často se pořádají shromáždění a další oficiální akce a jak často se členové schází na těch neoficiálních. Ze soukromí respondentů jsem zjišťovala, zda partner respondenta je či není Svědek Jehovův, jestli v rodině rozhoduje muž, žena nebo společně. Také jsem se zaměřila na vztahy v rodině, především s respondentovými rodiči, sourozenci nebo dětmi, s přihlédnutím k tomu, zda jsou také svědci nebo ne. Dalším bodem bylo zmapování přátelských a kamarádkých vztahů svědků, důležité bylo, zda mají přátelé také svědky nebo jestli pochází ze světa a proč si takto zvolili. Dále jsem zjišťovala, zda praxe v rodinách koresponduje s pravidly komunity, nebo jestli dochází v určitých oblastech k ústupkům.

3.2. Respondenti

Vzhledem k tomu, že má komunita osmdesát šest členů jsem vybrala deset respondentů. Výzkumný soubor jsem se snažila vybrat tak, aby poměr mužů a žen byl zhruba stejný a abych měla v každé věkové kategorii nějakého zástupce. Rozhovory jsem dělala se čtyřmi muži a šesti ženami. Mezi respondenty jsem zařadila dva muže, kteří plní funkci staršího a také jedince, kteří se stali členy poměrně nedávno. Výběr byl do jisté míry ovlivněn mým gatekeeperem, paní Kateřinou, která mě představila dalším svědkům. Respondenti byli následující: Adam (51 let, řidič autobusu), Eva (50 let, v invalidním důchodu), Jana (45 let, speciální pedagožka), Kateřina (32 let, v invalidním důchodu), Petr (54 let, obkladač koupelen), Věra (52 let, sanitářka), Josef (76 let, důchodce), Marie (22 let, grafička), Jaroslav (49 let, kontrolor) a Veronika (37 let, v domácnosti).

3.3. Analýza materiálů

Pro analýzu jsem zvolila oficiální internetové stránky Svědků Jehovových, periodika Strážná Věž hlásající Jehovovo království a Probudte se! a také brožurky, které si svědci produkují věnující se určitým tématům například vzniku světa či problematice přijímání krve. Data pocházející z těchto zdrojů jsou spíše podpůrná a posloužila jako výchozí bod při vytváření hypotéz a otázek v rozhovorech. Tato data dokreslují celkový obraz Svědků Jehovových a odkrývají normativní stránku jejich víry.

3.4. Zúčastněné pozorování

Účastnila jsem se dvou shromáždění, kde jsem kromě jejich průběhu pozorovala chování členů komunity a jejich interakce. Zaměřila jsem se na to, kdo tato shromáždění vede, kdo se smí veřejně vyjadřovat a za jakých okolností. Také mě zajímalo, jestli se speciální rozdělení rolí v komunitě nějak projevuje v průběhu shromáždění. Prvního shromáždění

jsem se zúčastnila v srpnu roku 2011 ještě před započítím rozhovorů, druhé shromáždění jsem absolvovala v únoru 2012 již po uskutečnění několika rozhovorů.

4 PŘEDPOKLADY

V komunitě Svědků Jehovových předpokládám sociální hierarchii. Tato hierarchie se projevuje kompetencí konkrétních jedinců k různým úkonům a k rozhodování. Členové komunity se pravidelně účastní oficiálních akcí a schází se často i mimo tyto oficiální akce, tráví společně volný čas (dovolené, víkendy) a spíše se straní lidí mimo komunitu.

Komunita Svědků Jehovových je genderově diferenciována, ve veřejné i soukromé sféře dominují muži a je praktikováno spíše tradiční pojetí rozdělení rolí mužů a žen. Tento předpoklad vychází ze sebezprezentace Svědků Jehovových v jejich tištěných i elektronických médiích.

Předpokládám, že svědci praktikují tradiční model rodiny, při výběru partnera preferují endogamii v rámci širší komunity a že při nedodržení těchto principů dochází k sankcím ze strany komunity. Dále předpokládám, že pokud rodiče (sourozenci, dospělé děti) svědků nejsou členy komunity, svědci s nimi omezí kontakt, popřípadě mezi nimi dochází často k rozporům. Pokud mají členové komunity děti, vychovávají je v rámci zásad Svědků Jehovových, ale předpokládám, že se v tomto směru mohou objevit nějaké ústupky ve vztahu k většinové společnosti. Ty se mohou týkat problematických témat jako přijetí krevní transfúze nebo slavení Vánoc a dalších svátků.

Svědci Jehovovi používají speciální terminologii a rituály ke změně identity a jejího následného upevnění, vymezení se proti vnějšímu světu. V komunitě jsou jasně patrné principy sociální kontroly, včetně

sankcí za porušení pravidel. Dále předpokládám, že svědci často používají tradiční dichotomie jako např. my versus oni (vnější svět).

5 SVĚDCI JEHOVOVI

Ve své etnografické studii se zaměřím na konkrétní sbor Svědků Jehovových z Plzně – Lochotína. Svědci Jehovovi se schází v Sále Království v Plzni – Doubravce, budova je využívána i dalšími sbory, a to nejen českými, ale i komunitou ruskou nebo rumunskou.

Hnutí Svědků Jehovových založil v roce 1874 Charles Taze Russel, nejprve se jmenovalo Společnost síónská strážní věž. V roce 1884 založil Russel v návaznosti na tuto společnost Biblickou a traktátní společnost Strážná věž. Roku 1931 Russelův nástupce Joseph Franklin Rutheford prosadil přejmenování společnosti na Svědky Jehovovy. Přejmenování bylo snahou o potvrzení vlastní výjimečnosti a ideové čistoty založené na přesvědčení, že Svědkové Jehovovi jsou jediným legitimním dědicem biblické zvěsti. (Václavík 2007:36)

Svědci Jehovovi jsou mileniánskou církví a věří v doslovný Kristův návrat a ustavení jeho království na zemi. Pokusů o určení data, kdy k tomu dojde, proběhlo již několik a přestože se předpovědi nenaplnily, nebyla snížena legitimita těchto tvrzení a nedošlo ani k významnému odlivu stoupenců. Ve své věrouce vychází z Bible a zakládají si na jejím přesném dodržování. Tento výklad se v některých bodech liší od tradičního křesťanství, Svědci Jehovovi mají svůj vlastní překlad Bible, který má podpořit jejich věroučné odlišnosti. (Barrett 1998:106)

Svědky Jehovovy můžeme považovat za non-konformní náboženskou skupinu. Václavík říká, že tyto skupiny jsou kritické k sociálnímu okolí, tato kritika není namířena pouze proti částem okolního světa, ale proti samotné podstatě společnosti. Východiskem je pouze změna celé společnosti, která musí být provedena v souladu s principy dané náboženské tradice a vykonána musí být danou skupinou. V takových skupinách je kladen důraz na vysoký stupeň identifikace jedince se skupinou a distancování se od okolní společnosti. Jedinci se musí plně podřítit normám skupiny a přizpůsobit jim všechny sféry svého života. Typický pro tyto skupiny je, jak jsem již dříve uvedla, milenarismus, který je spojován s představou faktické změny společenského a politického řádu. (Václavík 2007:130) Milenarismus je odvozen od milénia, neboli tisícileté vlády Kristovy, která je předpovězena v Bibli. Příslušníci hnutí věří ve společné spasení věřících v důsledku brzké apokalypsy nebo návratu zlatého věku. (Giddens 1999:430) Z tohoto důvodu Václavík označuje Svědky Jehovovy jako hnutí odmítající svět a předpovídající blízkou a zásadní transformaci světa, nezbytnou pro změnu nepřírozeného řádu současné společnosti. Svědkové sami sebe vnímají jako příklad původní církve ve zkaženém světě. (Václavík 2007:73)

Pro úplnou představu o Svědcích Jehovových, je třeba zmínit následující slova Alana Aldridge. Svědci nejsou „divní lidé“, kteří by dávali na odiv své zvláštnosti a tím se stranili ostatních. Pijí alkohol (samozřejmě v rozumné míře), nemají speciální stravu, používají kosmetiku, nenosí zvláštní oblečení ani uniformy, nemají markantně jinou řeč a účastní se populárních aktivit, jako jsou sportovní události, návštěvy kin a divadel nebo sledování televize (vyjma sexu a násilí). Pokud Vám nestojí za dveřmi, nepoznáte, že se jedná o svědky. (Aldridge 2007:124) I přes to, že souhlasím s tvrzením, že se svědci

v mnoha ohledech neliší od většinové společnosti, nalézám u svědků jistá specifika, kterým se věnuji v následujících kapitolách.

6 SOCIÁLNÍ ORGANIZACE, INTERAKCE A HIERARCHIE

6.1. Teorie

Podle Lužného a Nešpora každé náboženství vytváří skupinu věřících, která je organizovaná a má své specifické znaky, ale vyskytují se v ní i znaky sdílené i jinými náboženskými skupinami. Ve všech skupinách či organizacích fungují určité mechanismy, bez ohledu na to, zda jsou tyto skupiny náboženské, profesní, politické nebo jiné. Každá skupina je nějak řízena, rozhoduje o tom kdo a za jakých podmínek může být jejím členem a existuje v ní dělba práce a výkon moci. Ve všech skupinách existují mechanismy pro posílení skupinové identity, včetně vymezení se vůči podobným skupinám a vytvoření vztahu ke světu. (Lužný a Nešpor 2007:103)

Pro skupinu Svědků Jehovových používám pojem komunita, při použití tohoto termínu je nutné uvést jeho definici. Gary Paul Green a Anna Haines uvádí, že definic pojmu komunita existuje nepřeborné množství. Autoři rozlišují dva druhy komunit. První druh je komunitou na základě sdíleného prostoru a druhý na základě zájmu. Definice termínu komunita na základě prostoru zahrnuje tři důležité prvky: za prvé teritorium nebo místo, za druhé sociální organizaci nebo instituci, která poskytuje pravidelné interakce mezi jedinci a za třetí participaci na záležitostech společného zájmu. Příkladem komunity tohoto druhu je škola. Tato definice ovšem podle Greena a Hainesové vylučuje zájmová společenství, jako jsou profesionální organizace nebo náboženské skupiny. Pro druhý typ komunit je nezbytné sdílet společný zájem a není nutné, aby členové komunity sdíleli i společný prostor, jako příklad takových komunit, uvádí autoři náboženské, profesní nebo etnické skupiny. V mnoha případech rozvoj komunit zahrnuje existenci sociálních

institucí nebo organizací, které poskytují možnosti pro pravidelné sociální interakce mezi členy. (Green a Haines 2008:3) Z tohoto tvrzení vyplývají témata týkající se komunity, kterým se budu v této kapitole věnovat, a to sociální organizace, interakce a hierarchie.

Uvádím obě tyto definice, protože skupina Svědků Jehovových v podstatě spadá do obou kategorií, protože sdílí kromě společného zájmu i společný prostor, kterým je budova Sálu Království s pozemkem. Není to pouze místo schůzek, svědci si toto místo sami vybudovali a mají výbor pro jeho spravování a péči o něj. V budově se také nachází dva byty svědků. Skupina má i společné „teritorium“, členové bydlí nebo bydleli v městské čtvrti Plzně, Lochotíně, nebo na něj mají nějaké vazby. Kazatelská služba se také odehrává v této městské části.

Sociální struktura je dle Šanderové definována jako „souhrn statusů a s nimi spojených rolí. Status představuje pozici v sociální struktuře a role vymezuje vztah této pozice k pozicím ostatním. Dále je sociální struktura jedním z definičních znaků sociální skupiny.“ (Šanderová 2004:13-14) Pro sociální stratifikaci používá Šanderová definici amerického sociologa G. H. Lenskiho, ten ji definuje jako „distribuční nerovnost, tj. nerovné rozdělení vzácných statků, jimiž jsou materiální blahobyť, moc a prestiž.“ (Šanderová 2004:25)

Možný uvádí, že hierarchické uspořádání vztahů v rodině sloužilo jako opora a legitimizace hierarchického uspořádání vyšších společenských celků a podřízení se moci hlavě rodiny socializovalo akceptování nadřazené pozice panovníka. (Možný 2006:16)

Podle Bryana Turnera mohou být abrahámská náboženství konceptualizovaná v termínech oscilujících mezi ekumenickým egalitářstvím a lokálními hierarchiemi. Tlak doktrín těchto náboženství je směřován k bratrské rovnosti, ale jejich sociologická forma vede k permanentní hierarchické nerovnosti. Turner uvádí typologii církví a sekt

Ernsta Troeltsche. (Turner 1999:88) Církev je instituce, která zahrnuje národ v hierarchické struktuře, kde členství závisí spíše na narození než na konverzi. Církevní věrnost má tendenci být formální a institucionalizovaná prostřednictvím rituálů jako je křest nebo biřmování. V rámci církve je rigidní rozdíl mezi laiky, ve smyslu světských pracovníků a kněžstvem, přičemž kněžstvo má monopol na svátosti a doktrínu. Na rozdíl od církví, sekty neaspirují na pozici „populární“ instituce, ale výlučně na pozici komunity svatých. Pravda, kterou kážou je široce dosažitelná v rámci komunity vyvolených, ale nepřístupná pro stát a společnost jako celek. Sekty požadují legální a politickou toleranci od státu, ale uvnitř vlastních hranic vyžadují disciplínu, kontrolu a pevná pravidla pro členství. Církev a sekta jsou alternativní řešení rozporu mezi náboženskou čistotou a sociálním vlivem. (Troeltsch 1931 in Turner 1999:88)

Svědky Jehovovy nepovažuji za sektu a dle mínění veřejnosti nejsou ani etablovanou církví, pokud vycházím z dostupných definic, jsou někde na pomezí, ale spíše blíže k církvi. Přesto pokládám výše zmíněnou typologii Ernsta Troeltsche za užitečnou. Podle této typologie spadají Svědci Jehovovi spíše do první skupiny, ale disciplína, sociální kontrola a pevná pravidla pro přijímání nových členů a členství vůbec jsou pro svědky typické a podstatné. V následujícím odstavci rozeberu disciplínu, tak jak ji chápe Weber, sociální kontrole a přijímání nových členů se budu podrobně věnovat v dalších kapitolách.

Max Weber charakterizuje disciplínu jako moc, která zahlazuje nebo alespoň racionálně usměřňuje nejen osobní charisma, ale také rozdíly ve stavovském důstojenství a jejich účinky. Popisuje ji jako „důsledně zracionalizované, metodicky nacvičené precizní provádění přijatých rozkazů bez sebemenší kritiky a ustavičné vnitřní zaměření jen a jen na to.“ Příkladné jednání je uniformní a je jednáním masového útvaru, přitom nezáleží na tom, zda jsou ti co plní rozkaz shromážděni na

jednom místě, poslouchají přímo či jestli jich je velké množství. Prostřednictvím disciplíny se lidé učí nacvičené a mechanické rutíně, nejde příliš o etické motivy, a pokud ano klade se důraz na povinnost a svědomitost. Individuální extáze hrdinství, pieta, entuziastická oddanost vůdci nebo kult „ctí“ nejsou pro disciplínu žádoucí. Pokud se něco z toho v jednání objevuje, je to vždy racionálně vykalkulované. Oddanost má věcný charakter, je to oddanost společné „věci“, nějakému cíli, není to prostá oddanost osobě. (Weber 1997:163-164)

Weber tvrdí, že jedním z nejvýznamnějších prvků společenské činnosti je autorita moci, ovládání a panství nad lidmi v obecném slova smyslu. Uznává, že ne každé společenské jednání má autoritativní strukturu a je vládnutím, ale říká, že ve většině oblastí společenského jednání hraje autoritativní moc důležitou roli. (Weber 1997:47)

Dále Weber zdůrazňuje, že už kázání Ježíše Krista zakládalo nerovnosti, ač se jeho učení prezentovalo jako rovnostářské. Zvěst Ježíše nebyla pro každého, kladl těžké požadavky, a co se týká spásy, byl přísně aristokratický. Ježíš se nedomníval, že boží milost je univerzální a také to popíral svým učením. Vyvolených není mnoho, jsou to pouze ti, kdo činí pokání a věří v něj. Ostatní upadnou v Boží nemilost, takový osud potkává pyšné a bohaté. Aby mohl být jedinec „dokonalým“, neboli učedníkem, musí rozvázat všechny své svazky se světem, s rodinou a především s majetkem. (Weber 1997:279-280)

Se sociální stratifikací a hierarchií úzce souvisí sociální mobilita, tento termín je definován jako pohyb jedince nebo skupiny z jednoho sociálního postavení do druhého. Přesun na vyšší nebo nižší příčku sociální hierarchie se označuje pojmem vertikální mobilita. (Giddens 1999:553)

Prostřednictvím analýzy sociální mobility zjišťujeme, jak se určití jedinci dostávají na určité sociální pozice a z jakých důvodů se tak děje.

Podle míry sociálních pohybů můžeme určit uzavřenost a otevřenost dané společnosti a zjistit velikost sociálních bariér mezi lidmi, společně s mírou obtížností jejich překonání. Mezní stav mobility, kdy je společnost otevřená, lidé se neliší příležitostmi a získávají vytoužená postavení, označuje Tomáš Katrňák pojmem situace perfektní mobility. Tento stav společnosti považuje za ideální. Opačným pólem je situace totální imobility. V takové společnosti nelze najít žádný sociální pohyb, je nepropustná, sociálně uzavřená a existují zde maximální možné nerovnosti. (Katrňák 2005:3-4)

6.2. Zjištění

Sbor Plzeň – Lochotín má osmdesát šest členů. Za členy se považují pouze pokřtění věřící. Shromáždění se účastní nejen členové, ale také jejich děti, které se případně křtí až ve věku kdy si o tom sami rozhodnou. Vzhledem k tomu, že je shromáždění volně přístupné pro veřejnost, může se ho kromě členů, jejich dětí a zájemců o členství zúčastnit kdokoli.

V čele sboru je rada starších, v lochotínském sboru se rada skládá z osmi starších, tento počet se u jednotlivých sborů může lišit. Starší mají na starosti chod sboru, rozhodují o přijímání a vylučování členů. Také připravují shromáždění a starají se o finanční záležitosti sboru. Starším pomáhají tzv. pomocní služebníci, obě funkce mohou plnit pouze muži. Zde můžeme vidět analogii s uspořádáním církve, které se ustanovilo na začátku druhého století. Vnitřní uspořádání církve, službu, misijní působení a koordinaci bohoslužeb mělo na starosti presbyterium. Výraz presbyter, tj. starší, byl pravděpodobně převzat z židovské praxe. (Štampach 2008:111) Oproti tomuto raněkřesťanskému uspořádání není rada starších u Svědků Jehovových dále diferenciována.

Pokud se díváme na komunitu svědků skrze koncept sociální mobility, můžeme ji považovat za poměrně otevřenou, tato otevřenost, se

ale týká pouze mužů. Starším se může stát jakýkoliv muž, nezáleží na věku ani na délce členství, podstatné je, aby měl schopnost vést větší počet lidí, a aby uměl vykládat a vyučovat Bibli. Ne každý ovšem o tuto roli stojí.

„Nechtěl bych být starší, každý se na to nehodí, nejsem řečník, raději manuálně pracuji, nebo tvořím. Tak jsem sboru prospěšný.“ (Petr)

Jeden ze starších má funkci koordinátora, tato funkce je spíše administrativní a nepřináší větší rozhodovací pravomoci. Koordinátor se stará o chod sboru, rozděluje úkoly, koordinuje provozní výbor, který má na starosti Sál Království a řídí další provozní záležitosti. Vzhledem k tomu, že nikdo není v čele rady starších, o záležitostech sboru starší hlasují, nejedná se úplně o klasické hlasování, přehlasování nakonec podpoří většinu a k rozhodnutí dojde v podstatě konsensem. Rozhodnutí jsou vždy podložena slovy z Bible, nezáleží na osobních zkušenostech a názorech starších.

Vedoucí sbor celé církve je v Brooklynu, z něj jdou odbočky do celého světa. S vedoucím sborem spolupracuje instituce Věrný a rozvážný otrok, což je skupina devíti tisíc členů Svědků Jehovových, kteří jsou vyvolení Bohem, neboli mají nebeskou naději. Tito vyvolení jsou pomazaní a jako jediní mohou přijímat symboly. Přijímání se koná pouze jednou za rok na Památné slavnosti, které se budu podrobněji věnovat v kapitole Ritualizace. Věrný a rozvážný otrok dává například podněty na témata, která se budou probírat v periodiku Strážná věž. Ve vedoucím sboru v Brooklynu vydávají dvě periodika, Strážnou věž a Probudte se!, která následně distribuují do odboček po celém světě, kde se překládají a posílají dále. Vznikají tam také brožurky o Svědcích Jehovových a školí dozorce. V České republice je nejvýše postavené odbočka v Praze, tzv. Domov Betel, neboli Boží dům. Zde sídlí překladatelé periodik a dalších publikací, které jsou rozesílány do odboček po celé České republice. Dále se v pražské odbočce nachází služební a právní oddělení.

Z důvodu jednoty jsou do odboček vysíláni tzv. cestující dozorcí. Cestujících dozorců jsou tři druhy. Nejvýše postavení jsou zónoví cestující dozorcí, ti mají na starosti několik zemí, navštěvují sbory podle potřeby a příležitosti, přibližně jednou za čtyři roky. V České republice komunikují převážně s odbočkou v Praze, ale také mají přednášky na shromáždění jednotlivých sborů. Dalším stupněm dozorců jsou oblastní dozorcí, ti mají na starosti menší území než zónoví, tzv. oblast, tyto oblasti se mohou měnit, jednou z oblastí je aktuálně například Česká republika a Slovensko. Oblastní dozorce jezdí zhruba jednou za dva roky v závislosti na velikosti oblasti. Nejnižším stupněm je krajský dozorce, který jezdí jednou za půl roku a s každým sborem stráví týden, účastní se s nimi také shromáždění a kazatelské služby. Jeho úkolem je komunikovat se svědky a řešit jejich problémy. Dále svědky upozorňuje na chyby, kterých se dopouští. Většinou tak učiní během své přednášky pomocí výstižného verše z Bible.

Každý sbor se dělí na společenství, která čítají zhruba 20 lidí. Ti se pravidelně scházejí u někoho z nich doma a připravují se na kazatelskou službu. Řeší se dvojice, které půjdou spolu, vedoucí služební skupiny určuje, kam se půjde a jaká témata se budou probírat. Před odchodem na kazatelskou službu vedoucí povzbudí ostatní výstižným citátem z Bible. Na kazatelskou službu se chodí ve dvojicích výjimečně ve trojicích, kdo s kým půjde, je na domluvě mezi zúčastněnými. I v tomto případě, ale existují určitá pravidla. Noví členové komunity chodí vždy s někým, kdo je již svědkem delší dobu a má větší zkušenosti se studiem Bible. Dále není vhodné, aby k samotnému muži, zájemci o opakované návštěvy a studium Bible chodily dvě ženy. Podle respondentů to nevypadá dobře před sousedy a také by se lidé zbytečně vystavovali pokušení. Toto pravidlo platí samozřejmě i v opačné situaci, návštěvy ženy dvěma muži jsou také nevhodné.

„Do služby se snažím chodit co nejčastěji, kvůli tomu jsem také sháněla práci na kratší úvazek. Nemám žádnou stálou dvojici, bratry a sestry, se kterými chodím na službu, měním. Beru to jako příležitost lépe poznat lidi, které běžně tolik nevidám.“

Ne všichni svědci mohou kazatelskou službu vykonávat klasickým způsobem, může jim v tom bránit zdravotní stav nebo dlouhodobý pobyt v nějaké totální instituci například v domově důchodců či jiném zdravotním zařízení. Svědci Jehovovi, pak předávají svědectví všem lidem, se kterými se stýkají, například zdravotním sestrám nebo lékařům. Další možností je praktikování telefonické služby, která probíhá na stejném principu jako klasická kazatelská služba.

Lidé se v rámci sboru schází i mimo oficiální aktivity, chodí společně například do divadla nebo opékat buřty. Také společně tráví některé dovolené, v období Vánoc se pořádají pro rodiny s dětmi zimní pobyty na horách. Ostatní dovolené jsou spíše soukromého rázu, jezdí společně například několik manželských párů nebo skupina mladých lidí.

Kromě pravidelných shromáždění v rámci komunity se konají také shromáždění a přednášky v Praze pro členy různých sborů a příležitostně jsou pořádána i mezinárodní setkání. Členové komunity se také potkávají při pravidelné kazatelské službě, v tomto případě dochází k interakci pouze mezi pár členy komunity. Pravidla pro tvoření dvojic jsem popsala již výše. Svědci často chodí na službu ve stejném složení. Další příležitostí pro setkání členů komunity jsou společné akce jako např. drakyáda. Všichni respondenti uvedli, že mají přátele převážně mezi svědky, ale kamarády a známé, se kterými se občas také schází, mají i ze světa.

„V práci jsou samozřejmě lidé, kteří jsou ateisté nebo jiného vyznání a normálně spolu komunikujeme, ale přátele mám mezi svědky. Vyplývá to z našeho stejného pohledu na svět. Ale rozhodně se úmyslně lidí ze světa nestráním, to se stává spíše opačně.“ (Jana)

Disciplínu ve smyslu jak ji popisuje Weber, vidím u svědků v bezvýhradném přijímání všech norem jejich náboženství, které zasahují do všech sfér jejich života. Kromě změny myšlení svědků je nutná i změna jejich časového harmonogramu. Svědci, pokud to jejich zdravotní stav dovoluje, se účastní každou neděli shromáždění, vždy ve středu studia Bible a teokratické školy a jednou týdně kazatelské služby, které předchází služební schůzka.

7 JAZYK

7.1. Teorie

Eriksen říká, že ač je jazyk univerzálním jevem, lze ho považovat za koncept popisující spíše odlišnosti než podobnosti jednotlivých lidských skupin. V rámci skupiny objevujeme lingvistickou a kulturní rozmanitost, i v malých skupinách nalézáme rozdíly v kulturních zvycích, dovednostech a názorech na svět, přestože příslušníci skupiny sdílejí podstatné kulturní charakteristiky jako je například mateřský jazyk. (Eriksen 2008: 62)

Lužný a Nešpor uvádí, že po dlouhá staletí posilované přesvědčení o výlučnosti naší náboženské tradice, tedy křesťanství, se v humanitních a společenských vědách projevuje kromě jiného v tom, že termíny vzniklé v této náboženské tradici, jako označení specifických jevů jsou chápány jako termíny univerzální. Tyto termíny jsou používány i pro jevy z jiných náboženských tradic a v mnoha případech v úplně odlišném kulturním kontextu. (Lužný a Nešpor 2007:104)

Giles a jeho kolegové, tvůrci etnolingvistické teorie identity, považují jazyk za významnou dimenzi skupinové identity, v které se členové skupiny srovnávají s jinými skupinami. V rámci této teorie zavádí Giles pojem skupinová vitalita, který definuje jako schopnost skupiny přežít jako odlišná, aktivní a kolektivní entita v prostředí většího množství skupin. Společně s kolegy vyvinul taxonomii předpokládaných faktorů skupinové etnolingvistické vitality, tato taxonomie obsahuje tři třídy faktorů. Patří mezi ně za první statusové faktory, za druhé demografická síla a za třetí institucionální podpora a faktory kontroly. Do třetí třídy řadí reprezentaci skupinového jazyka v médiích, instituce, vzdělávání atd. Giles a Johnson uvedli pro objasnění souvislostí mezi příslušností ke skupině, identitou a jazykem další dvě skupiny etnolingvistické identity, vnímání skupinové hranice a vícenásobné skupinové členství. Vnímání meziskupinových hranic jako pevných a nepropustných vede k výrazné etnolingvistické identifikaci. (Výrost a Slaměník 2008:217-218)

7.2. Zjištění

Obyvatele České republiky, můžeme označit za skupinu sdílející společné kulturní charakteristiky, například výše zmíněný mateřský jazyk, přesto se v ní najde bezpočet podskupin, které se prostřednictvím jazyka chtějí odlišit od zbytku společnosti, Svědci Jehovovi nejsou výjimkou.

Příslušníci náboženství nazýváni laickou veřejností i profesionály Svědkové Jehovovi, jsou přesvědčeni, že je vhodné, aby se označovali jako „svědkové Jehovovi“ (s důrazem na malé s). Toto popisné jméno ukazuje, že takto označovaní jedinci přinášejí svědectví týkající se Jehovy, jeho božství a jeho záměru. Jménu Jehova dávají svědci jednoznačně přednost, protože se jedná o osobní jméno, které odkazuje ke konkrétní osobě – všemohoucímu Bohu a Stvořiteli vesmíru. Oproti tomu výrazy Bůh, Pán a Stvořitel jsou brány jako tituly a mohou se vztahovat na řadu osob. (Svědkové Jehovovi, Kdo jsou? Čemu věří? 2010:4-5)

Pro Svědky Jehovovy je důležité to, jak je ostatní označují, protože jejich název vychází z jejich věrouky. Veřejností často užívaný výraz jehovisti má pro ně negativní konotace, sami sebe označují jako „svědky Jehovovi“ nebo zkráceně „svědky“. Všechny jedince, kteří nejsou svědky Jehovovými, nazývají lidmi „ze světa“. Svědci používají i pro další skutečnosti speciální terminologii a členové komunity lpí na jejím dodržování. Při použití špatného termínu dochází ihned ke korekci. Před započtím výzkumu jsem pro popis určitých jevů a osob používala termíny, které jsou typické pro „klasické“ křesťany, jako je mše nebo kněz. Ihned jsem byla upozorněna, že správný termín je shromáždění, a že nemají kněze, ale starší. Zde se ukazuje pravdivost tvrzení Lužného a Nešpora, že termíny specifické pro určité náboženství jsou užívány jako univerzální, bez ohledu na fakt, že to neodpovídá skutečnosti.

Svým názvem a speciální terminologií svědci tvoří svou skupinovou identitu, tak jak uvádí Giles. Je zde patrná i třetí třída faktorů skupinové etnolingvistické vitality – institucionální podpora a faktory kontroly. Svědci svůj jazyk prezentují ve svých elektronických a tištěných médiích a mají také systém vzdělávání (např. školení dozorců).

Ve své práci používám název „Svědci Jehovovi“ z důvodu větší jednotnosti textu, protože v literatuře ze které vycházím nebo ji cituji, je název použit takto. Ve zkrácené podobě užívám název „svědci“ a vyvaruji se jménu jehovisti.

8 GENDER

8.1. Teorie

V této kapitole se zaměřím na genderové rozdíly mezi muži a ženami v komunitě Svědků Jehovových. Zajímám se zde jak o sféru veřejnou, kde se zaměřuji na pravomoci k určitým úkonům v chodu komunity, tak o sféru soukromou, v rámci které budu zkoumat pravomoci a kompetence mužů a žen na úrovni rodiny.

Fiona Bowie považuje pohlaví a gender za klíčové principy organizace společnosti. Zda se narodíme jako muž či žena velmi ovlivňuje naše rozhodování, životní možnosti a životní názor. Ve většině malých společností je gender dokonce ještě klíčovějším, rozhodujícím činitelem v sociálních procesech a strukturách. (Bowie 2008:93)

Ač Bowie uvádí příklady, kdy je přítomná značná rovnost obou pohlaví (Bowie 2008:93), Sherry Ortner považuje univerzálně druhořadý status žen ve společnosti za fakt. (Ortner 1998:109) V této kapitole používám spíše teorii Ortner, protože jsem na základě poznatků ze studia tištěných a elektronických médií Svědků Jehovových došla k závěru, že jsou silně patriarchální společnostmi. Dle Ortner je sféra aktivity mužů definována na úrovni vztahů mezi rodinami, proto jsou muži v duchu uvažování daného kulturou „přirozenými“ vlastníky náboženství, rituálu, politiky a jiných oblastí kulturního myšlení a dění. Podobné názory zastávají též Freud i Lacan, ti vysvětlují hierarchický vztah mezi mužem a ženou jako nutný důsledek přechodu člověka od přírody ke kultuře. I podle jejich tvrzení je kultura patriarchální. (Barša 2002:14)

Kate Millett definuje patriarchát „jako instituci, pomocí které ženskou polovinu populace ovládá druhá, mužská polovina, při dodržování dvojího principu patriarchátu: muž bude ovládat ženu, starší muž mladšího. Patriarchát jako instituce je hluboce zakořeněná společenská konstanta, která se týká všech politických, společenských či ekonomických forem, ať už jde o kasty nebo třídy, feudalismus nebo byrokracii; prostupuje všechna velká náboženství, a zároveň vykazuje značné odlišnosti historické a místní.“ (Millett 1998:74)

Podle Jany Opočenské je křesťanství jako takové založené na rovnosti všech lidí a tedy i obou pohlaví. Tato skutečnost je, ale zkreslena androcentrickými řečmi o Bohu a k Bohu, a to jak v biblických překladech z původních jazyků tak i v liturgické praxi (Bůh je nazýván jako Pán, Otec, Panovník aj.) (Knotková-Čapková et al. 2008:69) Tento androcentrismus vede k patriarchální praxi v rámci křesťanského náboženství. Od druhé poloviny 2. století se původní Ježíšovo hnutí měnilo v instituci s hierarchií a postupně se vytrácel přístup umožňující nehierarchické soužití. Ujalo se schéma ženského rodu, který je „jiný, druhý“, od mužského rodu odvozený, upoutaný k tělesnosti a reprodukci. Opočenská zdůrazňuje, podle ní „slavný“ výrok z epištoly do Korintu: „Ženy necht' ve shromáždění mlčí.“ Není jim dovoleno mluvit, mají se podřídít a tak je to dané. Pokud se chtějí poučit, mají se zeptat svých mužů, žena nemá mluvit na shromáždění. Opočenská poukazuje na to, že i dnes se pohled na patriarchální uspořádání v rodinách a sborech liší. Někteří badatelé zastávají názor, že by nová zjištění měla být reflektována v církevní praxi, jiní trvají na stanovisku patriarchální uspořádání ponechat. (Knotková-Čapková et al. 2008:72-74)

Postavením žen a mužů v křesťanství se zabýval i Max Weber, podle něj je v křesťanství rovné postavení žen vůči Bohu, ale existuje současně s monopolizací kněžských funkcí a práva na aktivní

spolurozhodování o záležitostech náboženské obce pro muže. Jen mužům je povolena účast na speciální přípravě na tato povolání a jen oni se považují za kvalifikované. (Weber 1998:217-218)

I Claire M. Renzetti a Daniel J. Curran zdůrazňují, že i přes silnější náboženskou zbožnost žen, byly hlavní náboženské tradice patriarchální, především co se týče vyššího duchovního statusu a privilegií mužů. Tato pravidla běžně legitimizovala podřízenost žen. (Renzetti a Curran 2003:418) Podle křesťanské tradice jsou muži a ženy charakterizovány různě. Muži mají být racionální, autoritativní a mají udržovat moc. Ženy jsou oproti tomu často označovány jako svůdkyně a jako příčiny hříchu mužů. V křesťanství je oceňována panna s čistým srdcem a tělem a také dobrá matka, tedy poslušná, cudná a dlouhodobě trpící. (Renzetti a Curran 2003:436)

Bryan S. Turner je dalším autorem, který tvrdí, že abrahámská náboženství jsou patriarchální ve své teologii i v praxi a maskulinní charakter božství nemůže být ignorován. Tento maskulinní charakter Boha a Ježíše Krista v Novém zákoně vytváří sociální systém patriarchální moci, který ženám připisuje podřízenou a vedlejší pozici. Za tento fakt může sexuální přirozenost Evy a její hřích, který hraje důležitou roli v křesťanské mytologii a vyhnání Adama a Evy z ráje. (Turner 1999:XV)

Gilles Lipovetsky považuje za podstatné, že ženy mají niterně osvojené domácí role, tento fakt vede k tendenci žen nalézt rovnováhu mezi rodinou a kariérou. Vše nasvědčuje tomu, že spojení s domácí sférou zůstane dlouho výraznější u žen než u mužů. Výhody jsou na straně mužů a dle Lipovetskyho jim budou patřit ještě mnoho generací. Získání pozice na vyšší organizační rovině brání ženám omezení daná rolemi v rodinném životě a podstatný vliv norem ovládajících vztah

obou pohlaví k ekonomickému a profesnímu úspěchu. (Lipovetsky 2000:273-274)

Svědci svou nerovnost odvozují od Bible, Sherry Ortner předkládá teorii, že „univerzální devalvování žen by mohlo být vysvětleno předpokladem, že ženy jsou považovány za bytosti, které mají k přírodě blíže než muži, zatímco muži jsou jednoznačně považováni za ty, kdo zauímají vyšší sféru kultury.“ (Ortner 1998:109) Spojování ženy s rodinným zázemím podporuje, dle Ortner, tezi o tom, že je žena blíže přírodní sféře, hned v několika ohledech. Jedním z nich je fakt, že je žena neustále spojována s dětmi, další vyplývá ze strukturálních konfliktů mezi rodinou a společností. (Ortner 1998:103) Z názoru, že rodinná jednotka – biologická rodina pověřená reprodukcí a socializací nových členů společnosti - je protikladem entity veřejné – nadřazené síti svazků a vztahů utvářející vlastní společnost, vychází i Claud Lévi-Strauss ve své práci Základní struktury příbuzenských vztahů. Ten tvrdí, že takový protiklad existuje v každém společenském systému a navíc říká, že má význam protikladu mezi přírodou a kulturou. (Lévi-Strauss 1969:479 in Ortner 1998: 103-104)

Simone de Beauvoir poukazuje na to, že mužství je spojováno se subjektem a jeho ekvivalenty - rozumem, myslí, formou a kulturou, zatímco ženství s objektem, jehož ekvivalenty jsou vášně, tělo, látka a příroda. (Barša 2002:14)

8.2. Zjištění

Ženám je v komunitě Svědků Jehovových a v rámci celého jejich náboženství bezesporu prokazována velká úcta, objevuje se v médiích produkovaných svědky, v přednáškách konaných v rámci shromáždění a je také jasně patrná v rozhovorech, které jsem během svého výzkumu provedla. I přes tento fakt je postavení žen ve společnosti Svědků Jehovových jasně podřízené mužům. Tato podřízenost se

projevuje jak ve sféře soukromé, tak ve sféře veřejné a je explicitně deklarována. Tvrzení Opočenské, Webera dalších autorů, že ženy jsou více zbožné, se potvrdilo i v praxi. Respondenti uvádí, že buď jsou svědky od dětství, nebo rodinu k „pravdě“ přivedla manželka. Ženy se také, alespoň z počátku, ve víře více angažovaly.

Během přednášek je ženám dovoleno se veřejně vyjádřit k pokládaným otázkám a zapojit se do diskuze, ale nemohou sami přednášet, vést kázání nebo mít proslov na teokratické škole. Ženy se také nemohou stát staršími a ani nemohou plnit roli pomocného služebníka. Naopak role, která by byla vyhrazena přímo pro ženy a mužům byla zapovězena, se zde nevyskytuje.

„Vůbec mi nevadí, že nemůžu mít veřejný proslov nebo vést přednášku na shromáždění, pro to jsou tu přece muži. (Veronika)

„Hlavou každého muže je Kristus a hlavou ženy je muž a hlavou Krista je Bůh“ Tímto citátem z bible, který je používán i ve Strážné Věži, je jasně vymezeno postavení ženy a muže v rodině. (Strážná Věž květen 2011:7) Žena může projevit svá přání, diskutovat o problémech a tématech důležitých pro rodinu a pro ni samotnou, ale konečné rozhodnutí má být vždy na muži, za svá rozhodnutí si pak muži nesou plnou odpovědnost, byť by to byl původně nápad manželky.

„Samozřejmě, že pro mě bylo těžké si zvyknout na to, že má hlavní slovo manžel. Co se týká duchovního vedení, tam je to zcela na něm, ale do běžných záležitostí mám pořád tendenci mluvit. Přece jen nejsme svědky dlouho a celý život jsme žili podle jiných pravidel.“ (Eva)

„Ať se manželky podřizují svým manželům jako Pánu.“ Tímto citátem od apoštola Pavla začíná jedna z kapitol ve Strážné Věži věnovaná postavení manželky. Podle Svědků Jehovových tento výrok nedevaluje důstojnou úlohu ženy v rodině. Žena má být pomocnicí a doplňkem muže, tato úloha je pro ni čest. Příkladné manželce leží na srdci blaho celé rodiny, projevuje muži hlubokou úctu, dává pozor, aby jeho autoritu nepodkopávala tím, že by mu něco soustavně vytýkala nebo se s ním hádala. Dále zachází s penězi uvážlivě, ve finančních záležitostech s mužem spolupracuje, je šetrná a nenutí ho, aby pracoval přesčas. (Strážná Věž květen 2011:8)

“U nás v rodině rozhoduje manžel, o důležitých záležitostech se samozřejmě bavíme, vyslechne si můj názor, ale rozhodnutí je na něm, také si pak za ně nese zodpovědnost.” (Věra)

Dichotomie příroda versus kultura, týkající se rozdílného pojetí žen a mužů ve společnosti, není u svědků explicitně vyjádřena, ale některé jevy, které jsou v komunitě přítomné, můžeme považovat za její atributy. Příkladem je především zdůrazňování rozumu, rozhodnosti a chladné hlavy u mužů, oproti emocím, váhání a impulzivnosti u žen. Muž je prezentován jako bytost vyšší úrovně, žena je stvořená pro něj jako doplněk.

„Myslím, že je rozumné, že má hlavní slovo muž, jsou situace, které jsou potřeba rozhodnout s rozumem a chladnou hlavou, ženy jsou spíše emotivní. Nedávno jsem slyšel nějaký rozhovor s psychologem a také to tam tak říkal. Asi proto Bůh chce, aby rozhodovali muži.“ (Josef)

9 MANŽELSTVÍ A RODINA

9.1. Teorie

V této kapitole se zaměřím na vztahy v rodině, zejména mezi manželi a ostatními členy komunity a mezi rodiči a dětmi. Vztahu mezi manželi navzájem se v této kapitole budu věnovat jen okrajově, více jsem tento vztah rozebrala v kapitole o genderu. Spíše se zaměřím na instituci manželství obecně. Jak jsem již uvedla výše, vycházím z předpokladu, že svědci budou praktikovat tradiční model rodiny, při výběru partnera budou preferovat endogamii v rámci širší komunity a že při nedodržení těchto principů bude docházet k sankcím ze strany komunity. Endogamii definuji jako pravidla nebo sociální preference, podle nichž se uzavírají sňatky uvnitř skupiny. (Možný 2006:281) Důraz bude u svědků kladen také na monogamii ve smyslu pravidla příkazujícího výlučný svazek k jedinému partnerovi spojený s celoživotní sexuální věrností. (Možný 2006:283)

„Manželství tradičně zajišťovalo a institucionalizovalo ekonomickou dělbu práce partnerů a vytvářelo rámec pro jejich sexuální aktivity a fyzickou a sociální reprodukci další generace.“ Skupnik uvádí, že tyto funkce plní i dnes, ale že pro realizaci každé z těchto oblastí není již manželství nutné. (Skupnik 2010:370) U Svědků Jehovových můžeme pozorovat návrat k tomuto tradičnímu pojetí manželství, kdy je tato instituce nezbytná pro realizaci všech výše zmíněných oblastí.

Pro křesťanství představovalo manželství instituci, která je sezdanými nezrušitelná. Rodina je brána jako doživotní, její trvanlivost zaručuje náboženská víra svou nejvyšší autoritou, tedy Bohem. (Možný 2006:22) Jak jsem již uvedla výše, předpokládám, že Svědkové Jehovovi stále praktikují tradiční model rodiny a manželství. Základními charakteristikami tradiční rodiny je široká a vícegenerační struktura, ekonomický základní kapitál, legitimizace sexu a plození dětí, komplementární a hierarchické role. Funkce tradiční rodiny je univerzální,

autoritou je otec a mezigenerační přenos probíhá autoritativně a patrilineárně. Reprezentovaný diskurz je náboženský či církevní. (Možný 2006:23)

9.2. Zjištění

Z odpovědí respondentů vyplývá, že opravdu praktikují tradiční model rodiny s legitimizací sexu a plození dětí, komplementárními a hierarchickými rolemi a autoritou otce. U Svědků Jehovových je jasně preferovaná endogamie v rámci široké skupiny. Nejedná se o preferenci výběru partnera v daném sboru, ale spíše záleží na tom, zda je partner stejného vyznání.

„Vztah jsem ještě neměla, necítím se na vážný vztah zralá, až budu připravená, najdu si určitě manžela mezi svědky, nedokážu si představit, že by byl ze světa, že bych se mu chtěla svěřit se svými pocity a on nechápal, co prožívám a nerozuměl mi.“ (Marie)

Při porušení pravidel endogamie a zvolení si budoucího manžela či manželky s jinou vírou, nebo nevěřícího, nedochází k žádným závažným sankcím. Rozhodně tato volba nemůže být důvodem k vyloučení ze skupiny. K jisté regulaci těchto rozhodnutí, ale dochází. Jedinec, který před takovýmto krokem stojí, absolvuje rozhovor se staršími, při kterém je mu tato volba spíše rozmlouvána a je poukazováno na všechna rizika spojená se „smíšeným“ manželstvím. Konečné slovo je však na něm a je následně plně akceptováno.

„Svoje budoucí manželství jsem konzultovala se staršími. Ptali se, zda jsem si vědoma toho, že si беру ateistu a jaké to má následky. Domlouvali mi, ať si to pořádně rozmyslím a pak se rozhodnu. Dále se proti mému rozhodnutí nijak nevyhrazovali.“ (Kateřina)

Často jsou Svědky celé rodiny, někdy i více generací, členství jedince či páru, ale není nic ojedinělého. Svědci se svým vyznáním netají

před rodinou ani před svým okolím, spíše mají tendenci předávat svou víru dál, když je ovšem někdo upozorní, že je mu to nepříjemné akceptují to. Ze strany svědků k omezování kontaktů s rodinou nedochází, tato tendence je spíše opačná. Pro rodinu člena komunity nebývá jednoduché tento fakt přijmout, většinou dochází, alespoň na začátku ke konfliktům. Často rodinní příslušníci rozhodnutí nakonec akceptují, většinou se toto téma v rodině stává tabu, ale jsou i případy, kdy někdo z příbuzných také začne studovat Bibli a následně se stane svědkem. Někdy bývá tento fakt pro členy především blízké rodiny neakceptovatelný a dochází k porušení vazeb natrvalo.

„Rodiče ani ostatní členové rodiny nejsou svědky, s mým otcem jsme měli velké problémy, nedokázal to přijmout, nějaký čas jsme se ani nevidali, teď už se sice vidáme, ale není to ono. O pravdě před ním nemluvíme, ale stejně se občas dostáváme do konfliktů“ (Věra)

V této kapitole jsem se také zaměřila na dvě, veřejností asi nejdiskutovanější témata – odmítání krevní transfúze a absence slavení Vánoc, Velikonoc, narozenin a svátků. Toto téma by mohlo být také zařazeno do kapitoly sociální kontrola, ale zajímalo mě v kontextu rodiny a vztahu rodičů s dětmi, proto ho řadím do kapitoly manželství a rodina.

K dodržování těchto pravidel dochází často ještě před získáním členství v komunitě Svědků Jehovových. Předpoklad, že svědci dělají v této sféře nějaké ústupky kvůli svým dětem, se nepotvrdil. Místo těchto svátků praktikují tzv. obdarovací dny, ty mohou být kdykoliv a jsou záležitostí jak dětí, tak dospělých. V období Vánoc se pro rodiny s dětmi pořádají zimní dovolené na horách. Děti tím získávají zážitky a necítí se ošizené.

„Vánoce jsme přestali slavit ještě před tím, než jsme se stali Svědky, neslavíme ani Velikonoce, narozeniny a svátky. Ani kvůli dcerám jsme nedělali žádné ústupky, v době Vánoc jsme jezdili na hory, sešlo se tam hodně rodin svědků, třeba až sto padesát lidí. Holky dostávaly dost dárků během roku, takže to braly normálně“ (Věra)

„První Vánoce, které jsme přestali slavit, byli pro mě ty nejkrásnější. Neumíte si představit ten klid, když jsme nemuseli bláznit jako ostatní, a hlavně doma nepřekážel stromeček.“ (Adam)

Problém může nastávat v konfrontaci dětí se spolužáky ve škole, někdy je vyznání i důvodem šikany. Nelehká situace je i při plnění školních povinností spojených s těmito svátky, například napsání slohové práce na téma Vánoce. V případě, že se dítě necítí ještě dost silné na to, aby své vyznání obhájilo, řeší tuto situaci s učiteli rodiče. Když porovná vyjádření respondentů, jejichž děti jsou dnes dospělé a těch, kteří mají malé děti, zjišťuji, že se společnost vůči tomuto vyznání stává tolerantnější. Podle respondentů se změnil i přístup učitelek, které nemají problém se zadáním alternativní práce dětem v případě, že dítě kvůli své víře nechce plnit úkoly jako ostatní.

Přijímání krve je často diskutovaným tématem. Respondenti se mu v rozhovorech nesnažili vyhýbat, někteří na něj dokonce sami zavedli řeč. Postoj svědků je v této otázce jednoznačný, mají jasno v tom, že přijetí krve je nepřípustné a trvají na tvrzení, že je vždy nějaká bezkrevní alternativa. Většina respondentů se o alternativy začala blíže zajímat až v případě, že to bylo aktuální.

„Nevím jaká je bezkrevní alternativa například pro léčbu leukémie, takové věci ani neřeším. Oba své syny jsem porodila císařským řezem a u druhého porodu jsem ztratila hodně krve a stejně se to vyřešilo i bez transfúze“ (Veronika)

Problematická je otázka nepřijetí krve u dětí. Rozhodnutí zda dítě přijme krev nebo ne, prakticky neleží plně na rodičích. Při dlouhodobějších záležitostech dochází k soudům, v akutním případě je zásadní rozhodnutí na ošetřujícím lékaři, který musí ze zákona dělat vše pro záchranu života dítěte. Otázce krve věnují svědci i speciální brožuru s názvem „Jak může krev zachránit náš život? Zde vychází z následujícího citátu z Bible : „Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm ... Jen maso oživené krví nesmíte jíst. A krev, která vás oživuje, budu vyhledávat. Budu za ni volat k odpovědnosti“ (Jak může krev zachránit život 1990:3) V této brožuře uvádí důvody proč je přijetí krve špatné, ať z morálního nebo z lékařského hlediska, a nabízejí alternativy. Svědci u sebe vždy nosí právnicky ověřenou kartu pro případ nehody, kde je uvedeno jaké zákroky a lékařské postupy jsou pro ně neakceptovatelné. Operace a zákroky, které nejsou akutní, plánují s předstihem a vybírají si zdravotnická zařízení, kde poskytují bezkrevní léčbu. Ve vyhledávání těchto zařízení jim pomáhá instituce výbor pro styk s nemocnicemi, kde pracují také svědci.

10 SOCIÁLNÍ KONTROLA

10.1. Teorie

V této kapitole se zaměřím na sociální kontrolu a její principy. Dále uvedu oblasti života Svědků Jehovových, kterých se sociální kontrola týká. Vynechat nemohu ani sankce za případné porušení norem, které jsou se sociální kontrolou spjaté.

Svědky Jehovovy můžeme řadit mezi evangelikální církve, jejichž typickým znakem je, že se členství v církvi nedědí v rodině, člověk se nechává pokřtít, až když se k tomu sám vědomě rozhodne, malé děti se v těchto církvích nekřtí. Uchazeč musí požádat sbor o přijetí a vedení

jeho žádost posoudí. Z členství v dané církvi plynou pro člověka různá práva a povinnosti, může být také ze skupiny vyloučen. (Štampach 2008:113)

Ač nesouhlasím s Jean-Marie Abgrallem v označení Svědků Jehovových jako sekty, z důvodu nesouladu s definicí sekty, užívám zde některé jeho koncepce pro popis zkoumané skupiny. Z jeho teorií se snažím odstranit negativní nádech, který této problematice bezesporu dává, a místo termínu sekta používám pojmy skupina nebo komunita.

Vstupem do skupiny se člověku mění soubor pravidel, jimiž se dosud řídil, ve světě kde se pohyboval. Dochází k rekonstrukci těchto pravidel a většinou se stávají rigidnějšími, porušení těchto pravidel by mohlo vést k sankcím nebo dokonce k vyloučení ze skupiny. (Abgrall 2000:115) Pravidla, jimiž se svědci řídí, upravují a kontrolují v podstatě všechny sféry jejich osobního a veřejného života.

Pravidla sociální kontroly upravují například sexualitu. Weber uvádí, že se všichni proroci i neproročtí kněží sexualitou zabývají, jejich cílem je odstranění sexuálních orgií a odstranění volných sexuálních poměrů ve prospěch řízeného a sakrálně legitimizovaného manželství. (Weber 1998:334).

Za další z prvků sociální kontroly můžeme považovat omezování kognitivní disonance čili nesouladu se skutečností. Dle Abgralla si můžeme omezení disonance ukázat na příkladu z učení Svědků Jehovových - fakt, že nenastalo kataklyzma, jak předpovídali, nezdiskreditoval jejich interpretaci Bible. K omezení dochází pomocí přetransformování cílů, vždy se najde nějaké přijatelné vysvětlení, proč k předpovídané události nedošlo – např. kataklyzmatu jste zabránili vlastní silou a modlitbami. (Abgrall 2000:70)

Projevem sociální kontroly jsou také hygienická pravidla. Skupiny zasahují do volby stravování, lékařské péče a prevence. Svědci Jehovovi

nesmí přijímat krev (transfúzí) za účelem rekonstrukce životních funkcí těla, a to ani u lidské bytosti ani u zvířete. (Abgrall 2000:125)

Neméně důležitá je kontrola politického smýšlení a postoj vůči státu a vládě vůbec. Max Weber ve své knize Sociologie náboženství popisuje postoj křesťanství ke státu jako proměnlivý a kolísavý. Postoj oscilloval od naprostého zavržení tehdejší římské říše, přes lhostejnost s pasivním trpěním moci, vyhýbání se konkrétním politickým záležitostem až po pozitivní hodnocení vrchnosti. (Weber 1998:328) Dále Weber říká, že čím intenzivnější je potřeba náboženství, tím víc se svět stává „problémem“ a přibývá konfliktů vlastních zákonitostí jednotlivých životních sfér s náboženským postulátem. Náboženská etika ovlivňuje řád světa s různou intenzitou. Konflikt s řádem světa se může objevit, pokud je náboženstvím utvořen systematický a racionální poměr ke kosmu, tím vzniká etika odmítající svět. (Weber 1998:312-313)

10.2. Zjištění

Jak jsem již uvedla výše, pravidla, jimiž se řídí svědci, upravují a kontrolují prakticky všechny sféry jejich osobního a veřejného života.

Sociální kontrola se projevuje během přednášky, která je součástí shromáždění. Přednášející často používá dichotomie, především my versus oni a svědci versus vnější svět. Jako začátek zlých časů je uváděn rok 1914, s tím souvisí také vznik Království. Velký důraz je kladen na pohromy, přírodní katastrofy, války a špatné vlády. Vše je líčeno jako stále horší, blíží se konci, po kterém budou spaseni pouze ti, kteří žijí správně podle Jehovy, ty čeká život v Království. Stěžejním bodem v průběhu shromáždění je rozbor textu ze Strážné věže. Jedná se o studijní vydání tohoto periodika, od vydání, které je dostupné pro veřejnost a distribuované svědky na ulicích, se liší tím, že jsou pod textem uvedeny otázky vztahující se k jednotlivým odstavcům. Text ze Strážné Věže je

předčítán nahlas jedním z členů a starší, který shromáždění vede, čtení zastavuje a pokládá zúčastněným otázky. Všichni si texty dopředu doma nastudují a rozeberou, při studiu používají Bibli, na tu je v textech často odkazováno.

„Strážná Věž je dostupná i v mp3 formátu, to využívám často. K tomu si čtu pasáže z Bible a píšu si poznámky. Občas o otázkách diskutuji s manželem.“ (Kateřina)

Odpovědi na otázky jsou většinou jasné a snadné, jde převážně o zopakování toho, co bylo v předešlém odstavci. Skoro každá odpověď obsahuje vyjádření toho jak je Jehova moudrý a překonává překážky. Lidé jsou starším vyvolávání a oslovování bratře a sestro, většinou příjmením. Starší dokonce oslovuje příjmením i svou ženu.

Další oblastí ze života svědků, která je sociální kontrolou a normami velmi ovlivněna je sexualita. U svědků je pohlavní styk povolen pouze v instituci manželství, v ostatních případech se jedná o smilnění popřípadě cizoložství. V obou těchto případech hrozí vyloučení jedince ze skupiny. O vyloučení rozhoduje rada starších a ovlivňují jej další faktory, například to, zda provinilec projevuje pokání a označuje svůj čin za chybu. V tomto případě jedinec zůstává nadále členem, protože každý člověk může udělat chybu. V opačném případě, když člověk svých činů nelituje a hodlá v nich nadále pokračovat, je ze skupiny vyloučen. Když si ovšem vyloučený uvědomí chybu až později a projeví dodatečné pokání, není neobvyklé přijetí jedince zpět do skupiny.

„Pokud se člověk kaje za svůj prohřešek, není důvod mu neodpustit nebo ho nevzít zpět. Jsme pouze lidi, všichni děláme chyby.“ (Jaroslav)

V rámci sexuality je kontrolován i postoj k pornografii nebo potratům. Potrat je považován za vraždu. Odkazováno je opět na Bibli. „Bůh pohlíží na život jako na posvátný a za jedinečnou živou bytost

považuje i embryo. Zabití nenarozeného dítěte je v jeho očích vraždou.“ Postoj k pornografii je také odmítavý, v jednom z vydání Strážné věže je uvedeno, že se svědci musí vyhýbat internetovým stránkám s vyzývacím obsahem a musí prosit Jehovu o pomoc ve chvíli, kdy je napadne takovou stránku otevřít. (Strážná Věž prosinec 2011:31)

Dalším principem sociální kontroly, který jsem uvedla v teoretické části je omezení kognitivní disonance, za tu můžeme označit kromě příkladu o kataklyzmatu, který uvádí Abgrall i vypořádání se s odpůrci svědků a to jak ze světa, tak i z jejich rodiny.

„Tím, že nám lidé nevěří a nesouhlasí s námi, se netrápíme. Tak je to napsané v Bibli, i to, že se kvůli pravdě budou rozpadat rodiny.“ (Věra)

Podle Weberovi kategorizace postojů náboženských skupin ke světu Svědci Jehovovi uplatňují postoj druhý. Vládu a stát berou lhostejně, ale náležitě plní své závazky jako je například placení daní. Proti této skutečnosti se nijak neohrazují a naopak odkazují na citát z Bible, že se má „dávat císaři, co je císařovo“. Pasivní postoj se projevuje v odmítání jakékoliv participace na politických úkonech. Nejen, že svědci nesmí pocítovat politické ambice a angažovat se v této sféře, ale nesmí chodit ani volit. Na otázku proč nechodí volit, odpovídají, že si už zvolili. Porušení těchto zásad může vést opět k vyloučení ze skupiny.

Hlavní sankcí za jakékoliv porušení pravidel je vyloučení ze skupiny, protože buď provinilý uzná svou chybu a kaje se, v tom případě je nadále členem komunity a nic se pro něj nemění, nebo chce nadále pokračovat v „hříšném“ životě, kdy následuje pouze možnost vyloučení. Za sankci můžeme považovat i rozhovory se staršími, kdy je jedinec upozorňován na svoje chyby a přestupky vůči pravidlům.

Pravidla a normy, jak jsem již výše zmínila, ovlivňují a kontrolují prakticky všechny oblasti života stoupenců, pro ilustraci uvádím několik příkladů. Periodika například radí jak hospodařit s penězi (Strážná Věž

červen 2011:9-11), jak se vypořádat s dlouhodobou nemocí (Strážná Věž prosinec 2011.27) nebo jak přistupovat k facebooku a dalším sociálním sítím (Probudte se! červenec 2011:24-27). Kontrolován je i časový harmonogram svědků, ten jsem podrobněji popsala v první kapitole v souvislosti s disciplínou.

11 ZÍSKÁVÁNÍ NOVÝCH ČLENŮ

11.1. Teorie

Kazatelská služba a s ní spojené předávání svědectví o pravdě je v podstatě nábořem nových stoupců. Úvodní fází nábořu stoupců je vábení, to spočívá v předkládání jednoduchých odpovědí na složité otázky, dobrota komunity je stavěna jako opak ke zlému světu. V rámci vyhledávání nových členů se svědci prezentují jako rodina, ač nemají žádné příbuzenské vazby, dle Abgralla chtějí u potencionálního člena iniciovat proces srovnávání. (Abgrall 2000:82) Další fází je přesvědčování. Přesvědčovatel musí být racionální, schopný využívat argumentů odolávajících analýze, ale zároveň přitom musí vyvolat emotivní reakce a kromě intelektuálního pole nechat prostor i pro sliby. Po fázi pochyb přichází definitivní přesvědčení o správnosti volby.

Po úspěšném nábořu následuje proces asimilace, který také můžeme aplikovat na skupinu obecně, bez jejího spojování s negativní konotací sekty. Asimilace má pět, po sobě jdoucích fází, těmi podle Abgralla jsou: vábení, uchvácení, konverze, indoktrinace a akce. Ve fázi vábení pokračuje lákání, provozované při získávání nových členů. Jde o uspokojení aspirací, které byly uchazeči již dříve nabídnuty. Poté následuje uchvácení, to spočívá v zahrnování jedince afektivními vazbami, které ho uklidňují a dávají mu pocit příslušnosti ke skupině. Třetí fází je konverze, ta je kulminačním bodem asimilace. Uchazeč musí

poskytnout důkaz své oddanosti skupině. Nejpřesvědčivěji jej poskytne tím, že sám začne šířit nauku své skupiny a získávat nové členy. Konverzí získává jedinec novou identitu, ta je stvrzena před celou skupinou během příslušných obřadů, například křtu. Následné upevňování konverze se nazývá indoktrinací, cílem je co nejvíce integrovat jedince do struktury skupiny. Poslední fází je akce, v té jedinec legalizuje příslušnost ke skupině i před vnějším světem, je úplně začleněn do sociální sítě skupiny a podílí se na jejích akcích. (Abgrall 2000:98-101)

11.2. Zjištění

Jak jsem již uvedla v teorii, kazatelská služba je nábořem nových stoupenců. S lidmi jsou během služby probírána aktuální témata a otázky. Je poukazováno na stále se zhoršující situaci ve světě a blížící se konec, oproti tomu je církev Svědků Jehovových líčena jako jediné východisko pro věčný život. Tuto fázi můžeme považovat za vábení. I když jedince kázání svědků zaujme, má většinou pochyby a často se snaží najít argumenty pro vyvrácení, toho co svědci kážou. Tato praxe je běžná například v rodině, kdy je jeden člen rodiny svědkem a ostatní ne. V této chvíli přichází fáze přesvědčování. Svědci se snaží vyvrátit svými argumenty pochyby jedince. Když jsou jedinci pochybnosti vyvráceny, začíná studovat Bibli a připravuje se na své budoucí členství, tuto fázi můžeme označit za proces asimilace. I během tohoto studia vyvstávají různé otázky, které musí být zodpovězeny tak, aby jedinec neztratil zájem o členství v komunitě. V souvislosti s tím jsou prezentovány výhody členství v církvi Svědků Jehovových, především věčný život. Uchazeč je postupně zapojován do chodu komunity, účastní se shromáždění a dalších oficiálních akcí, toto období můžeme označit podle Abgrallové teorie jako fáze vábení a uchvácení, přičemž mezi nimi není jasná hranice. Po nějaké době následuje pohovor se staršími, kteří v podstatě přezkouší uchazeče ze znalosti Bible. Když uznají, že člověk už dospěl do stádia, kdy je schopen předávat „svědectví“ dál, stává se tzv.

nepokřtěným zvěstovatelem, více se zapojuje do chodu sboru a začíná vykonávat kazatelskou službu. Tento stav může trvat několik měsíců nebo až několik let, je to velmi individuální. Když se uchazeč cítí dostatečně připraven, absolvuje další rozhovor se staršími tzv. otázky ke křtu, po nich teprve následuje křest. Toto období odpovídá konverzi. Teprve křtem se jedinec stává právoplatným členem církve Svědků Jehovových, účastní se všech oficiálních akcí, může zastávat určité funkce v komunitě a plní s nimi spojené úkoly, samozřejmostí je provádění kazatelské služby. V tomto procesu je jasně patrná indoktrinace dle Abgralovy definice, a také akce.

12 RITUALIZACE

12.1. Teorie

Rituály jsou v organizaci skupiny velmi důležité, protože připisují každému jedinci přesnou roli, to přispívá k posílení pocitu příslušnosti ke skupině a procesu identifikace. Získáním symbolické nebo statutární funkce se jedinec v očích všech mění. Rituální obřady mají za úkol stmelovat skupinu, cílem obřadů jako je křest, vyznání víry nebo sňatek je potvrzení příslušnosti. (Abgrall 2000:149)

V této práci se zaměřím především na přechodové rituály. Arnold van Gennep rozděluje přechodové rituály do tří fází, jako první jsou rituály odlučovací, které mají za úkol jedince odtrhnout od skupiny, do které dříve patřil. Po tomto odloučení následuje pomezí neboli liminální období, jedinec se ocitá někde mezi skupinou, ze které odešel a skupinou na jejíž členství aspiruje. Na konci tohoto období, které je různě dlouhé přichází iniciační neboli přijímací rituály. Někdy je ještě předchází přípravné rituály pro přijetí. Cílem přijímacích rituálů je potvrzení přijetí

jedince jako nového člena skupiny. Jedním z nejtypičtějších iniciačních rituálů je křest.

Křest, jakožto přijímající rituál se od podobného rituálu patřícího do kategorie odlučovacích liší pouze použitím posvěcené vody místo obyčejné. Křtěná osoba ztrácí určitou vlastnost a zároveň nabývá vlastnosti jiné. (van Gennep 1997: 65) V křesťanství se původně křtili pouze dospělí, ale kvůli rychlému rozšíření bylo brzy možné křtít pouze děti. I přes tento fakt si rituál dlouho zachoval mnoho rysů vhodných pouze pro křest dospělých. (van Gennep 1997:92) Raný křest zahrnoval za první půst, a za druhé ponoření nebo pokropení svěcenou vodou. Podle místních a dobových variací se k základním krokům přidávaly další drobné rituály jako očišťování nebo vymytání zla. (van Gennep 1997: 93) Arnold van Gennep zdůrazňuje důležitost existence pomezí, které je někdy samostatnou etapou, dále říká, že pro pochopení významu rituálů je podstatné umístění v obřadech jako celcích, tedy jejich sekvence. Dle van Gennepa existuje jediná typová sekvence odlučovacích, pomezních a přijímacích rituálů, tedy schéma přechodových rituálů. (van Gennep 1997:175)

Victor Turner stejně jako Arnold van Gennep vyzdvihuje důležitost liminární fáze. Za důležitý rys liminarity nebo liminární osoby považuje nejasnost, protože tato pozice či osoba je mimo síť klasifikací, které lokalizují stavy a pozice v kulturním prostoru. Liminární bytosti se nacházejí mezi pozicemi, které jsou dané zákony, zvyklostmi, konvencemi a obřady. Tyto nejasné rysy jsou často vyjadřovány různými symboly. Liminarita je tak často připodobňována například ke smrti, pobytu v lůně či dalším situacím. (Turner 2004: 96)

12.2. Zjištění

U Svědků Jehovových nenacházíme žádné typické odlučovací rituály. Spíše zde probíhá odloučení tím, že zájemci o členství v komunitě

přestávají participovat na určitých akcích typických pro vnější svět. Tím mám opět na mysli politickou angažovanost a slavení narozenin, Vánoc a dalších svátku. V liminární fázi se nachází tzv. nepokřtěný zvěstovatel, jedinec již nepatří do vnějšího světa a může předávat své svědectví, ale ještě není právoplatným členem komunity. Jak už jsem uvedla výše, délka tohoto období je individuální. U Svědků Jehovových můžeme nelézt i přípravné rituály pro přijetí, těmi jsou tzv. otázky ke křtu, při nich se rozhoduje, zda je již jedinec připraven stát se členem nebo jestli musí ještě studovat bibli a zůstat tím v liminárním období. Iniciačním rituálem je jednoznačně křest, a to i přes to, že svědci ke křtu používají obyčejnou vodu místo svěcené. Křty, pokud to dovoluje zdravotní stav křtěných, se konají na sjezdech. Křtí se celým ponořením těla do bazénu, který bývá na pódiu. Pro tuto příležitost není žádné speciální oblečení, křtění mají na sobě plavky nebo trička. Ve sborech kde nemají dostatek peněz na bazén, například v Africe, křtí v jámách vyhloubených do země naplněných obyčejnou vodou. Dříve svědci křtili i v jezerech nebo řekách.

„Jan Křtitel, pokřtil Ježíše Krista a další věřící v řece Jordán, neměl k tomu žádnou speciální vodu. Děláme to stejně. Není to z naší hlavy, vše nacházíme v Bibli.“ (Jaroslav)

Jediný den, který Svědci Jehovovi slaví je výročí Ježíšovy smrti a jeho poslední večeře. Tento svátek nazývají Památnou slavností. Památnou slavnost buď pořádá každý sbor sám, nebo se spojí ještě s jiným, záleží na prostorech, které jsou k dispozici. Slavnost není pouze pro svědky, zváni jsou i lidé ze světa, přátelé, kamarádi, známí svědků, lidé se zájmem o členství nebo kdokoli koho tato problematika zajímá. Slavnost není dlouhá, probíhá pouze ve večerních hodinách a to formou přednášek, motliteb a písní. Důležitým bodem je přijímání symbolů, které se může provádět pouze při této příležitosti. Jedná se o přijetí nekvašeného chleba a vína. Přijetí symbolů není určeno pro všechny, tato výsada má velmi úzký okruh příjemců, symboly mohou přijmout pouze ti,

kteří se cítí být vybraní Bohem pro život v nebi. Tuto výsadu si člověk nezasluhuje žádnými konkrétními skutky a nelze toto postavení nijak prokázat před ostatními. Člověk svoji vyvolenost pozná sám podle znamení od Boha. Podvodníci se dají poznat podle jejich chování, například se svou výsadou chlubí.

13 ZÁVĚR

V komunitě Svědků Jehovových existuje sociální hierarchie, která se projevuje kompetencí konkrétních jedinců k různým úkonům a k rozhodování. V čele komunity stojí rada starších, kteří rozhodují o přijímání a vylučování nových členů, dále mají na starosti celý chod komunity včetně finanční stránky a organizace oficiální aktivit, jako jsou například shromáždění nebo kazatelská služba. Na nižším stupni pomyslného hierarchického žebříčku jsou pomocní služebníci, kteří pomáhají starším a aspirují na jejich pozici. Hierarchie je patrná i v rámci struktury celé organizace Svědků Jehovových. Je ustanoven vedoucí sbor, který sídlí v Brooklynu a ostatní „odbočky“ jsou mu podřízené. V Brooklynu se vybírají témata, která se budou prostřednictvím periodika Strážná věž probírat ve sborech na celém světě. Také školí jedince a vysílá dozorce, kteří kontrolují jednotu všech sborů. V České republice je vedoucí sbor v Praze, kromě překládání tiskovin a jejich následné distribuce má na starosti právní záležitosti a také komunikaci se sborem v Brooklynu. Důležité je zmínit fakt, že i přes jasnou existenci hierarchie v komunitě a v celé struktuře organizace není tato hierarchie respondenty příliš vnímána a důraz je kladen především na rovnost. Funkci starších neberou jako nadřazenou a spojují ji spíše s množstvím povinností a starostí o lidi ve sboru, než s pravomocemi a kompetencemi.

Členové komunity se pravidelně účastní oficiálních akcí, také se často schází i mimo ně a tráví společně volný čas. To zahrnuje návštěvy

divadel, kin, akce pro děti nebo pobyty v přírodě. Dovolené svědci tráví společně s dalšími členy sboru, ale jsou spíše soukromého rázu a nejedná se o celosborovou dovolenou. Respondenti uvedli, že se nejčastěji stýkají se členy komunity, popřípadě se svědky s jiných sborů, tuto volbu vysvětlují stejným pohledem na svět. Dále říkají, že i v rámci skupiny mají přátele, se kterými se stýkají často a jiné členy příliš neznají. Svědci se také stýkají s lidmi ze světa, jak nazývají jedince, kteří nejsou svědky. Tyto interakce probíhají jak na profesní úrovni, tak i na kamarádské nebo sousedské a samozřejmě rodinné. Svědci se lidí ze světa nestraní, podle tvrzení respondentů se setkali spíše s opačným přístupem, že se lidé ze světa občas stranili jich.

Komunita Svědků Jehovových je genderově diferenciovaná, ve veřejné i soukromé sféře dominují muži a je praktikováno spíše tradiční pojetí rozdělení rolí mužů a žen. Ženy mají podřízené postavení ve veřejné i soukromé oblasti. Nemohou vykonávat funkci staršího ani pomocného služebníka, dále nesmí mít veřejné proslovy a přednášky, ať již na teokratické škole nebo na shromáždění, k otázkám pokládaným v rámci studia textu ze Strážné Věže se veřejně vyjádřit mohou. Naopak jsem během svého výzkumu nenašla žádnou funkci, která by byla výhradně pro ženy. V domácnosti má hlavní slovo muž, žena může vyjadřovat své názory, ale konečné rozhodnutí a odpovědnost za něj je na muži.

Svědci Jehovovi preferují endogamii v rámci své víry, a praktikují tradiční model rodiny s důrazem na monogamii. V případě, že si svědek vybere za partnera ateistu nebo jedince s jiným vyznáním, nedochází k sankcím, ale absolvuje pohovor se staršími, kde je mu takový výběr rozmlouván a je poukazováno na všechna jeho rizika. Konečné rozhodnutí je ovšem na dotyčném jedinci a je plně akceptováno. V rodinách kde jsou ostatní příslušníci ze světa, docházelo často ke konfliktům, především v počátečním období. Většina rodinných

příslušníků respondentů, jejich vyznání přijala, ale stalo se zapovězeným tématem při konverzaci. V některých případech začali členové rodiny také studovat bibli, v nejednom případě se ovšem objevil konflikt tak velký, že nenávratně narušil vztahy v rodině. K ústupům, týkajících se krevní transfúze a slavení svátků, které jsem předpokládala, podle slov respondentů, nedochází. Praktikují tzv. obdarovací dny, které jsou kdykoliv během roku, kdy si dávají dárky. Tyto dny jsou jak pro děti, tak pro dospělé. V období Vánoc se pořádají pro rodiny s dětmi pobyty na horách, aby se děti necítily ochuzené o zážitky. Otázka krve ve vztahu k dětem je problematická, svědci mají jasnou v tom, že přijetí krve je nepřipustné a trvají na tvrzení, že je vždy nějaká bezkrevní alternativa. Ovšem rozhodnutí zda dítě přijme krev nebo ne, neleží plně na rodičích

Svědci používají speciální termíny k upevnění své identity a zvýraznění rozdílu mezi nimi a ostatním světem. Také je zde patrná sekvence přechodových rituálů. V odlučovací fázi se jedinci odpoutávají od světských věcí, jako je slavení svátků či politická angažovanost. Pomezím období je pozice nepokřtěného zvěstovatele, po ní následuje přípravný rituál k přijetí, tzv. otázky ke křtu. Vše je završeno přijímacím rituálem, v tomto případě křtem. Jak jsem již předestřela, svědci mají speciální postup při získávání nových členů a také jasné principy sociální kontroly. Pravidla svědků Jehovových kontrolují sexualitu, politické smýšlení, hygienické zvyky a další složky života členů komunity. Při nedodržení pravidel dochází k sankcím. Hlavní sankcí je v podstatě vyloučení ze skupiny, protože buď provinilý uzná svou chybu a kaje se, v tom případě je nadále členem komunity a nic se pro něj nemění nebo chce nadále pokračovat v „hříšném“ životě, kdy následuje pouze možnost vyloučení. Za určitou formu sankce, můžeme považovat i rozhovory se staršími, kdy je jedinec upozorňován na svoje chyby a přestupky vůči pravidlům.

14 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

14.1. Literatura

- ALDRIDGE, A., 2007. *Religion in the Contemporary World. A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press
- ABGRALL, J. M. 2000. *Mechanismus sekt*. Praha: Karolinum
- BARRETT, D. V. 1998. *Sekty, kulty, alternativní náboženství*. Praha: Ivo Železný s.r.o.
- BARŠA, P. 2002. *Panství člověka a touha ženy. Feminismus mezi psychoanalýzou a postrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství
- BOWIE, F. 2008. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál
- ERIKSEN, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál s.r.o.
- GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo
- GENNEP, A. 1997. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny s.r.o.
- GREEN, G. P. a HAINES, A. 2008. *Asset building and community development*. Los Angeles: SAGE Publications
- KATRŇÁK, T. 2005. *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno: CDK
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. et al. 2008. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha: Paseka
- LIPOVETSKY, G. 2000. *Třetí žena*. Praha: Prostor
- MILLETT, K. 1998. „Sexuální politika“, in *Dívčí válka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Ed. L. Oates-Ondruchová. Praha: Sociologické nakladatelství

- MOŽNÝ, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství
- NEŠPOR, Z., LUŽNÝ, D. 2007. *Sociologie náboženství*. Praha: Portál s.r.o.
- ORTNER, S. 1998. „Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?“ in *Dívčí válka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Ed. L. Oates-Ondruchová. Praha: Sociologické nakladatelství
- RENZETI, C. M., CURRAN, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum
- SKUPNIK, J. 2010. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství
- ŠANDEROVÁ, J. 2004. *Sociální stratifikace: problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Karolinum
- ŠTAMPACH, I. O. 2008. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál s.r.o.
- TURNER, B. 1999. *Religion and Social Theory*. London: Thousand Oaks
- TURNER, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press
- VÁCLAVÍK, D. 2007. *Sociologie nových náboženských hnutí*. Brno: Masarykova univerzita
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK I. 1997. *Sociální psychologie/Sociálna psychológia*. Praha: ISV
- WEBER, M. 1997. *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin*. Praha: Mladá fronta
- WEBER, M. 1998. *Sociologie náboženství*. Praha: Vyšehrad

14.2. Prameny

Svědkové Jehovovi – Kdo jsou? Čemu věří?. 2000. New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc., International Bible Students association

Byl život stvořen?. 2010. New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, INC., International Bible Students association

Jak může krev zachránit náš život?. 1990. New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc., International Bible Students association

Vznik života – Pět otázek, které stojí za odpověď. 2010. New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc., International Bible Students association

Strážná Věž Hlásající Jehovovo Království. 2011. prosinec. Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania

Strážná Věž Hlásající Jehovovo Království. 2011. květen. Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania

Strážná Věž Hlásající Jehovovo Království. 2011. červen. Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania

Strážná Věž Hlásající Jehovovo Království. 2011. červenec. Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania

Probudte se!. 2011. červenec. Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania

Oficiální stránky Svědků Jehovových. www.watchtower.org

Oficiální stránky Svědků Jehovových pro distribuci publikací. www.jw.org

Oficiální mediální stránky Svědků Jehovových. www.jw-media.org

15 RESUMÉ

This bachelor thesis deals with a community of Jehova Witnesses from Pilsen – Lochotín. The goal of this work is describing of these community and life of members through following seven topics: Social organization, interaction and hierarchy in the community, Language, Gender, Marriage and family, Social control, Gaining new members and Ritualization. Main method of data collecting is semi-structured interviews with ten respondents, members of Jehova Witnesses community in Pilsen- Lochotín.

Social hierarchy exists in community of Jehova Witnesses; there is Council of elders. The elders are competent for decision making in accepting and excluding members, financial affairs and they manage community. The members of the community participate in official activities – congregations, preaching, theocratic school and study of Bible, they also participate in unofficial activities for example holidays or visit of theatre. They have friends between witnesses mainly, but they don't avoid people „from world“

The community is differentiated by gender. Organization is based on patriarchy, men dominate in public and private sphere. The man is head of family and he can gain specific roles within community, women can not gain these roles. Jehova Witnesses prefer traditional model of family, endogamy within their religion and monogamy. They do not make any concession concerning accepting blood and celebrating holidays. There is social control which influence every part of their life. Witnesses use special terminology and sequence of passage rituals.